

DA DET VAR WEIRD AT MENE NOGET OM KLIMAET

Om at tøve, håbe og insistere for klimakrisen under covid-19

ANNIKA ISFELDT, EMILIE MUNCH GREGERSEN, KRISTOFFER ALBRIS OG ANDERS BLOK

På to folketingsbalkoner står ti nøgne, unge mennesker med skrift på kroppe og et fælles banner. De kommer fra aktivistnetværket Extinction Rebellion (XR), og de råber på skift op om ”den nøgne sandhed” om den førte klimapolitik i Danmark. Nede i salen er politikerne blevet afbrudt midt i en diskussion af covid-19-pandemien, som er kommet fra Kina og nu er ved at få fat i Europa. Det er den 10. marts 2020, og aftenen efter kommer Danmarks statsminister, Mette Frederiksen, til at bebude en nedlukning af det offentlige Danmark.

For nuværende kommer de unge mennesker ikke langt i deres nødråb for klimakrisen. Salens vagter er hurtige til at gribe ind i deres aktion, og de tilstedeværende politikere vender ryggen til de unge. Den daværende politiske leder af Det Konservative Folkeparti, Søren Pape Poulsen, er særligt fortørnet over afbrydelsen. På det sociale medie Twitter/X kalder han de unge ”en flok forkælede møgunger”, der er ligeglade med pandemisk dødelighed, og han bifalder deres anholdelse.

I denne artikel stiller vi urene tilbage til de spæde forårsdage i 2020 og undersøger etnografisk både den tøven og insisteren, der blev karakteristisk for grønne civilsamfundsgruppers reaktioner og måder at kommunikere offentligt på i dette særlige forår. På isolerede hjemmekontorer sad disse grupper med moralske fornemmelser, tvivl og svære spørgsmål om fx: (Hvornår) må man tage bestik af en sundhedskrise, hvor folk frygter for deres egne eller deres nærmestes liv, for at pege på de systemiske sammenhænge med den buldrende klimakrise? Omvendt, (hvor længe) kan man tillade sig at undlade et fokus på klima, når planetens fremtid er truet? Og kan løsninger for de to kriser måske forenes, nu hvor det danske samfund er i en undtagelsestilstand, ligesom klimaaktivisterne allerede på dette tidspunkt føler, at de er i til daglig?

Som led i det forskningsprojekt, vi selv hurtigt fik stablet på benene i 2020, møder vi (dvs. artiklens førsteforfatter) Therese fra XR til interview på Klimabevægelsens¹ fælles driftskontor i Københavns Nordvestkvarter nogle måneder se-

mere. Hun efterrationaliserer grinende, at den slags reaktioner, som Pape Poulsen kom med tilbage i marts, normalt egentlig bekommer aktivisterne meget vel. XR er især kendt for spektakulære civilt ulydige aktioner, som skal skabe opmærksomhed om klimakrisen, og denne aktion kom i alle danske medier. Sammenfaldet med Folketingets diskussion af covid-19 var dog ikke planlagt. Aktionen havde været i kalenderen i månedsvis, og på denne dag i marts var der endnu meget få covid-19-smittede i Danmark. Så aktivisterne overvejede ikke at ændre planer på grund af pandemien, hvis omfang de færreste på dette tidspunkt forudså.

Til trods for den brede mediedækning ærgres Therese sig alligevel nu – et par måneder senere – over, at aktionen den 10. marts ramlede ind i covid-19. For snart var alle mediers sendeflader omlagt til pandemiske nyheder, og videre klimadiskussioner i medierne blev skrinlagt (Øyen 2020). Til gengæld fik aktionen et andet efterliv. Blandt grønne civilsamfundsgrupper blev den et forvarsel om, at det stærke klimamomentum – som blandt andet var grundlagt med klimavalget året før – var ved at dø hen. Og for nogle af grupperingerne i den bredere klimabevægelse tjente aktionen derfor som et eksempel på, hvordan de netop *ikke* ønskede at kommunikere i den næste tid.

Vi vil i denne artikel beskrive, hvordan covid-19-pandemien indstifter en slags momentært moralsk sammenbrud (Zigon 2007), hvor almindelige normer, herunder for offentligt klimaengagement, rystes rundt og kalder på nytænkning. Alt imens de skiftevis tøver og insisterer for klimaet, begynder grønne civilsamfundsgrupper – fra aktivister til lobbyister – håbefuldt at se deres snit til at arbejde for en 'grøn genstart' af samfundet (Albris et al. 2020; Isfeldt et al. 2022) ved hjælp af digital aktivisme og sociale mediekampagner. Det gør de i håb om, at der ud af politikernes og borgernes villighed til store samfundsomlægninger under covid-19 også kommer til at vokse en moralsk og politisk handlingsvilje, der er tilpasset en klimaforandrende tid. Håbet er i bestemt og insisterende forstand centralt for de grønne civilsamfundsgruppers arbejde både under og efter pandemien – på måder, som vi undervejs i denne artikel vil fortolke med hjælp fra Hirokazu Miyazakis (2006) og Isabelle Stengers' (2002) forståelser af håb som henholdsvis en metode til at omstrukturere samfundet og en størrelse, man må insistere på muligheden af ved at adskille den fra frykten for en sandsynlig forværring eller et endegyldigt tab af det bestående. Her på den anden side af pandemien må de grønne civilsamfundsgrupper (og vi andre) imidlertid indse, at der ikke opstod en moralsk omkalfatring i kølvandet på covid-19. Snarere fremstår covid-19 nu som en moralsk parentes, hvor folk var villige til at leve radikalt anderledes for en tid, hvorefter de vendte tilbage til noget nær førpandemisk praksis – afspejlet i, at globale CO₂-udledninger var højere efter pandemien end før (Topsøe-Jensen 2021). Til gengæld står covid-19-reaktionerne

blandt grønne aktivister og lobbyister tilbage som eksempler på, at en radikalt anderledes væren-i-verden er mulig, og at en sådan ændring fortsat på mange måder er værd at håbe på og arbejde for.

Hvordan vi studerede de sammenfaldende kriser

De grønne civilsamfundsgrupper var ikke de eneste, der spurgte sig selv om, hvor klimaet ville blive af i en covid-19-tid. Det samme gjorde vi, en gruppe på i alt 12 samfundsvidenskabelige forskere og studerende.² Vores forskningsinteresse i disse spørgsmål kom fra den samme type kollektive erfaring, som vi mødte hos klimaaktivisterne. Vi anså (og anser stadig) den grønne omstilling for at være både nødvendig og akut, og vi så bekymrede til, da covid-19 løb med alle overskrifter, netop som det så ud til, at klimakampen endelig havde opnået et bredt, offentligt momentum. I pandemiens tidlige måneder, fra forsommeren ind i efteråret 2020, studerede vi de grønne civilsamfundsorganisationers arbejde for at fastholde fokus på klimakrisen.

Tidligt i marts 2020 var der et stærkt klimamomentum i Danmark. Der var gået ni måneder, siden en klimamarch i København tiltrak 150.000 mennesker som optakt til et folketingsvalg, som af både politiske partier og vælgere blev døbt ”et klimavalg” (Andersen og Hansen 2021); der var klimalovsforhandlinger, som skulle omsættes til handlingsplaner (Møllgaard 2019); erhvervslivet var i gang med at lave grønne partnerskabsrapporter og omstillingsanalyser; der var gået en lille uge, siden Klimarådet havde præsenteret sine forslag til, hvordan valgresultatet kunne veksles til en grøn fremtid. Der var bred politisk og befolkningsmæssig støtte til, at den store, grønne omstilling skulle i gang hurtigst muligt, fordi forskning havde vist, at tiden for klimahandling var ved at rinde ud (Klimarådet 2020).

På denne baggrund lå det lige for at undre sig samfundsfagligt og stille åbne og eksplorative spørgsmål om, hvad der mon ville ske med dette klimamomentum under covid-19. Vi startede med blandt andet at kortlægge et udvalg³ af etablerede, grønne civilsamfundsgrupper i Danmark – fra de mest aktivistiske til de mest lobbyistiske – og fulgte dem on- såvel som offline. Med inspiration fra ”kvali-kvantitative metoder” (Blok et al. 2017) bestod vores projektdesign af både kvantitative, computationelle teknikker og (digitale) etnografiske studier.

Et hold forskere/studerende foretog således en datahøst (en såkaldt scraping) på de sociale medier Twitter/X, Facebook og Instagram. Et andet hold forskere/studerende foretog et digitalt (n)etnografisk studie (Pink et al. 2015; Markham 2018; Kozinets 2020), hvor de kortlagde, fulgte og deltog i onlineaktiviteter relateret til klima blandt de grønne civilsamfundsgrupper på tværs af de tre platfor-

me. Samtidig udførte de traditionel offlinedeltagerobservation i den udstrækning, det på daværende tidspunkt var muligt med en omfattende samfundsnedlukning som rammebetingelse. Data er løbende blevet delt imellem de to hold, der også begge har deltaget i samtaler om analytiske muligheder i materialet. Artiklen her bygger dog primært på det andet, digitalt (n)etnografiske, holds arbejde.

Som led i dette arbejde foretog vi (dvs. forfatterne) som kernen i det digitalt (n)etnografiske hold 16 semistrukturerede (e-)interviews med centrale aktører fra grønne civilsamfundsgrupper. Her spurgte vi ind til den særlige tid, som covid-19-nedlukningen udgjorde i deres klimaarbejde, og vi præsenterede dem for de præliminære fund fra vores studie. Disse interviews er blevet transskriberet og tematisk kodet med særlig vægt på *tidslighed* og *moralske dilemmaer* i klimakommunikationen under covid-19. Interviewene udgør det primære materiale⁴ for nærværende artikel.

Den brede variation af interviewpersoner har gjort det muligt at sammenligne perspektiver fra forskellige dele af det grønne civilsamfundslandskab. Selvom identiteterne, positionerne og stilen varierer mellem de grønne civilsamfundsgrupper, er deres forhåbninger og frygt for opmærksomhedskampen mellem covid-19 og klima bemærkelsesværdigt enslydende. De cases og citater, vi fremdrager i artiklen, er eksempler på de generelle tendenser i vores (n)etnografiske interviewmateriale, og de kan derfor læses som emblematiske for de grønne civilsamfundsgruppers klimaarbejde under covid-19.

”Hvad taler vi egentlig om, hvor alvorligt er det?”

Den 11. marts, blot to uger efter at covid-19 gjorde sin entré i Danmark, registreres det første danske covid-19-relaterede dødsfald (SSI 2022). Det er samme dag, som statsministeren med alvor i stemmen på et pressemøde erklærer, at ”vi skal tage stærkere midler i brug for at hindre smittespredningen. Det kan kun lykkes, hvis alle gør det. Og alles adfærd, *alles* adfærd bliver helt afgørende [...] nu skal vi stå sammen ved at holde afstand til hinanden”. Derpå annoncerer hun en foreløbig to uger lang nedlukning af det offentlige Danmark og opfordrer det private til at følge trop.

Nedlukningen markerer begyndelsen på et pandemisk krisespor med vidtrækkende indgreb i borgernes hverdag og store økonomiske hjælpepakker, som skal holde hånden under samfundsøkonomien. Danskerne bliver opfordret til at omgås så få mennesker som muligt og blive inden for det, der bliver døbt ”sociale bobler”, for at begrænse antallet af nærkontakter i tilfælde af smitte; der bliver indført forsamlingsforbud på ned til ti personer, som yderligere indskrænker den enkeltes hverdag; fritidsaktiviteter og idræt kan ikke længere dyrkes i

det offentlige rum; det bliver umuligt at tage på café, til koncert eller lignende. Dagligdagen vil nu for mange få sit omdrejningspunkt i hjemmet bag skærmene, som for nu – og i et godt stykke tid – bliver den primære måde, befolkningen kommunikerer og socialiserer med hinanden på (Gregersen et al. 2023).

Forfatterens egen tidslinje over udvalgte begivenheder for covid-19- og klimakrisen i foråret 2020 (begivenheder noteret under feltarbejde og senere visualiseret).

Det grønne momentum, som i foråret 2020 har stået parat til at veksles til politisk praksis, er tilsyneladende forsvundet i skyggen af den nye pandemi. Og selvom det i de spæde forårsdage endnu er uvist, præcis hvordan de grønne civilsamfundsgruppers arbejde vil blive påvirket af pandemien, er det tydeligt, at det kommer til at foregå på ganske anderledes præmisser herfra.

Den grønne tænketank Concitos internationale chef, Jarl, forklarer den første tid af nedlukningen som en orientering i et nyt landskab, der ikke handler synderligt meget om klima, men hvor han og medarbejderne cirkulerer om hinanden med spørgsmålet: ”Hvad taler vi egentlig om, hvor alvorligt er det?”

Realiteten er, at Danmark nu befinder sig i en ukendt og altoverskyggende sundhedskrise, som vil komme til at strække sig langt forbi de første to nedlukningsuger. På den baggrund er det svært at komme igennem med klimabudskaber. Som policyanalytiker Dan fra 92-gruppen (paraplyorganisationen for miljø- og udviklingsorganisationer) siger under vores interview i maj, to måneder efter den første nedlukning: ”9/10 af historierne handler på det tidspunkt om, at ’nu er der en, der er syg i Rødovre’, ’nu er der en, der er syg der’, og ’i Italien er det frygteligt’. Så klima endte selvfølgelig i baggrunden af det.”

Et Infomedia-studie foretaget af Altinget giver senere Dan ret. Det viser, at danske mediers dækning af klimadagsordenen falder betydeligt i perioden op til og månederne efter den første covid-19-nedlukning af Danmark, mens mediernes opmærksomhed på pandemien omvendt er massiv (Øyen 2020). Den offentlige opmærksomhed har altså i betydelig grad flyttet sig fra klima mod en ny global krisesituation (Isfeldt et al. 2022; Enggaard et al. 2023).

Alvoren i de politiske covid-19-reaktioner og borgernes opbakning hertil kommer i første omgang bag på en del grønne civilsamfundsgrupper. For disse grupper befinder samfundet sig allerede i en dybt alvorlig (klima)krisetilstand, som de ikke oplever passende reaktioner på – hverken fra politikere eller medborgere. Den nye alvor, som covid-19 bliver mødt med, virker lettende for flere, der nu føler sig mere på bølgelængde med det omgivende samfund. Aktivisten Fernando fra XR siger det sådan her: ”Jeg fik en følelse af, at min opførsel ikke længere var mærkelig.” Følelsesreglerne (Hochschild 1979), dvs. de sociale normer, der ifølge Hochschild bestemmer, hvilke følelser der anses for at være passende at udtrykke på forskellige tidspunkter, har så at sige ændret sig. Stærke reaktioner på samfundets tilstand, som Fernando og andre havde i forbindelse med klimakrisen, er blevet almindelige – og derved passende følelser – nu som reaktion på covid-19-krisen. For Fernando betyder hans allerede hævdede alarmberedskab, at han føler sig mere psykologisk klar til at svare på den nye sundhedskrise end resten af befolkningen, der med Fernandos ord ”freaker ud” ved nedlukningens begyndelse. Ikke desto mindre forekommer det ham og de øvrige

aktive i grønne civilsamfundsgrupper vanskeligt at arbejde videre for klimaet på måder, som anses for passende under covid-19-krisen.

Forsamlingsforbud og opfordringer til at omgås i sociale bobler betyder, at det ikke længere anses for passende at samles til store begivenheder eller aktioner for klimaet. I centrum står nu et fælles ansvar for at ”stå sammen ved at holde afstand til hinanden”, som statsministerens mantra lyder. Dagligt rapporterede smittetal, virtuel hellere end fysisk færden og klapsalver fra altaner for Danmarks sundhedsansatte er eksempler på en ændret hverdag. Også praksisser, der ikke tidligere har haft anstrøg af etisk-moralske overvejelser, får det pludselig, fordi risikoen for smitte hele tiden må tages i betragtning (se fx Thomsen 2020 om kærlighed og dating under nedlukningen; Bille og Thelle 2020 om byen under nedlukningen; Halkier 2020 om hverdagslivet under nedlukningen).

Disse forandringer af hverdagspraksisser minder om Jarett Zigons (2007) beskrivelse af følgevirkningerne ved et ’moralsk sammenbrud’. Dette kan ifølge Zigon opstå, når udfordrende tider nedbryder den herskende samfundsorden og derved også den moral, som samfundsordenen har hentet sin legitimitet fra. Sammenbruddet tvinger den enkelte ud af dennes tidligere ureflekterede væren-i-verden (dwelling), som på en og samme tid har været afstemt i forhold til og opretholdt den tidligere samfundsorden, og den enkelte bliver nødsaget til at tage stilling til sin egen moral, fordi den tidligere ikke længere er mulig (Zigon 2007, 13). Covid-19 ligner – i al fald midlertidigt – en nedbrydelse af den herskende samfundsorden, der tilvejebringer en ny samfundsmoral, hvor forhandlingen af, hvorvidt handlinger betragtes som enten normativt gode eller dårlige, foregår på nye præmisser, hvilket ultimativt fører til nye hverdagspraksisser. De grønne civilsamfundsgrupper føler sig tvunget til ikke blot at tage stilling til deres egen moral, men også til, hvordan de kan handle for klimaet på måder, som ikke dømmes amoralske i den nye hverdag, som covid-19 rammesætter. Med den store alvor, som den første nedlukning varsler, ender alle med at aflyse, udsætte og omlægge alle planlagte aktiviteter, men kan klimakampen aflyses, udsættes og omlægges i lyset af den nye samfundsmoral? Det er i foråret 2020 et spørgsmål uden simple svar.

At tøve for covid-19

Aktivisterne i ungdomsbevægelsen Fridays for Future (FFF) har længe været i gang med at planlægge en storstilet klimaskolestrejke, da covid-19 kommer til Danmark. Bevægelsens gennemslagskraft kommer af, at de kan møde talstærkt op på gaden – ”to show your numbers”, som de kalder det, hvor der på landsplan har været helt op til 10.000 skoleelever på en gang. Men ved nedlukningen i

marts bliver de i tvivl, om de skal fortsætte deres planlægning eller lade forbedelserne gå til spilde. I begyndelsen advokerer enkelte stemmer i bevægelsen for, at de skal fortsætte ufortrødent, men da omfanget af covid-19 begynder at vise sig, bliver de alligevel enige om at omlægge deres arbejde til digitale protester og digital aktivismerekruttering.

Screenshot af en onlinestrejke arrangeret af FFF.

Beslutningen om at omlægge arbejdet kommer ifølge FFF-aktivisten Hans fra et ønske om at støtte op om regeringens beslutning om nedlukning, fordi denne i bund og grund sigter mod det samme som aktivisternes eget arbejde. Som han siger: ”Det er jo i princippet det, vi går op i, at redde menneskeliv i stedet for penge. Det er coronanedlukningen jo også noget med.” Hans ville ønske, at regeringen også forstod dette sammenfald, og at den turde at tage lignende drastiske midler i brug i forhold til klimakrisen. Men han oplever, at politikerne har skabt en rangorden af dødsfald, hvor covid-19-relateret død tages langt mere alvorligt end dødsfald, der allerede nu – og især i fremtiden – følger af klimakrisen. I Hans’ optik er den rangorden irrationel, for som han siger, ”hvis folk dør, så er det jo lige meget, hvordan de dør. Man vil helst prøve at undgå det”.

Alle grønne civilsamfundsgrupper, vi taler med under covid-19, forholder sig til spørgsmål, der ligner FFF’s. Selvom mange er frustrerede over den alvor og effektivitet, hvormed covid-19 – i modsætning til klima – bliver håndteret, er de fleste tilbageholdende i deres klimafokus ved pandemiens begyndelse. De vil udtrykke forståelse og respekt for at udgøre et modeksempel til den manglende respons, de oplever i forhold til klimakrisen. Men præcis hvordan tonen i den

fortsatte kommunikation om klimaet skal slås an, forekommer indledningsvis svært for de fleste at vurdere. Normalt samles en del grønne civilsamfundsgrupper om budskaber, der vækker eftertænkning gennem humor og intenderet provokation. Men i den alvorlige sundhedssituation er det for alle en fin balance ikke at blive opfattet som så provokerende eller ufølsomme, at modtagerne vender deres budskaber ryggen. Som Rosanna, der både er repræsentant i Ungeklimarådet og aktivist i Den Grønne Ungdomsbevægelse (DGUB), efterfølgende siger: ”Vi var bange for, at folk ville synes, det var absurd, hvis vi blev ved med at tale om klima.”

Der er enkelte forsøg på at bringe klima tilbage på dagsordenen under de første nedlukningsdage. Blandt andet fastholder 92-gruppen et allerede planlagt fokus på at afskaffe danske olieboringer i Nordsøen, men dette afstedkommer stort set ingen debat, og flere, der er involveret i 92-gruppens arbejde, nævner efterfølgende fokuset som et eksempel på en ”fuldkommen fejllæsning af tingenes tilstand”. Det, der forud for covid-19 havde massiv politisk opbakning, er pludselig ikke længere opportunt at bringe op. Det kan endda betragtes som et tegn på disrespekt at forsøge at fastholde et klimafokus, som reaktionerne på XR’s protest om den nøgne sandhed viser, selvom klimafokuset, som Hans fra FFF påpeger, handler om det samme som covid-19: at forhindre dødsfald. Derfor ender alle de grønne civilsamfundsgrupper – inklusive XR efter den civilt ulydige protest i folketingssalen – med at holde en kommunikationspause for at udvise respekt for den endnu ukendte pandemiudvikling.

”Lad aldrig en god krise gå til spilde”

Et par dage inde i nedlukningen begynder nogle grønne civilsamfundsgrupper at skele til Winston Churchills gamle mundheld om ”aldrig at lade en god krise gå til spilde”.⁵ Overvejelserne går på, om der med covid-19 er opstået et momentum for politisk handlekraft og samfundsomlægning, som også kan overføres til klimakampen. Og et håb om, at krisen måske kan bringe noget godt med sig, begynder at tage form. For at gøre covid-19-håndteringen til en klimakritisk ditto skal de kunne vende retorikken og den offentlige opmærksomhed mod klimaet – men først på det rette tidspunkt.

Helene, der leder det politiske arbejde i Greenpeace, føler sig et par dage inde i nedlukningen draget mod tasterne med churchillsk inspiration. Hun skriver et debatindlæg om de strukturelle sammenhænge mellem de to kriser, som bringes i dagbladet *Politiken* den 16. marts (Hagel 2020). Men selvom Helene normalt er begejstret for debat, er beslutningen om at få trykt netop dette indlæg ikke nem. Hun forklarer efterfølgende sin ubeslutsomhed sådan: ”Jeg kan hu-

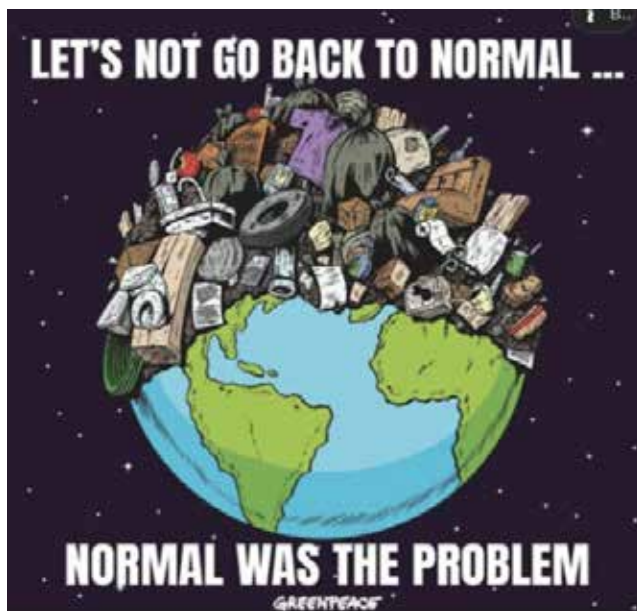
ske, at jeg hele tiden var sådan: 'Ej, må jeg godt lige have lov til at se den igen?', og så ændrede jeg to sætninger. Fordi man hele tiden skulle overveje, om det var passende, om det var weird at begynde at mene noget."

Også i den grønne interesseorganisation Synergi beslutter de sig for at drage en klimavinkel ud af covid-19 med Churchill i tankerne. De afventer udviklingen af pandemien og den folkelige opinion i et par dage efter nedlukningen, men så får de lyst til at sætte en dagsorden. Bestyrelsesformand Bendt Bendtsen skriver et debatindlæg til dagbladet *Børsen*, og i endnu et par dage sidder han og Synergis leder, Katrine, tøvende ved tasterne på hver deres hjemmekontor og mærker efter, hvornår tiden er inde til at bringe debatindlægget. De er meget optaget af timingen, som Katrine forklarer: "Man vil heller ikke komme for tidligt ud, når folk måske ligger og dør, folk bliver fyret fra deres arbejde og sådan noget, og man så siger: 'Hey, kan I huske klimainteressen også?'" Da debatindlægget endelig bliver bragt den 24. marts (Bendtsen 2020) to uger efter den første nedlukning, modtager Synergi også blandede reaktioner på det. Men det virker, som om det samtidig er med til at sætte skub i den grønne dagsorden og samtalen om "farven" på de store hjælpepakker, der skal vedtages efter covid-19, pointerer Katrine under vores interview.

Efter nogen yderligere tøven følger de fleste grønne civilsamfundsgrupper med ind i samtalen om hjælpepakkerne, og klimakommunikationen er i gang igen. Med antropologen Hirokazu Miyazaki (2006) in mente kan man sige, at de grønne aktører begynder at reorientere sig håbefuldt i en moralsk set vanskelig situation. Som Miyazaki betoner, er håb her i mindre grad knyttet til en bestemt substantiel analyse, men er i højere grad at forstå som en metode, der tillader de grønne civilsamfundsgrupper at knytte affektivt og vidensmæssigt an til situationen på nye måder; måder, der reorienterer deres kommunikation om klimaet mod en fremtid med mulige åbninger i sig.

Herfra går en offentlig definitionskamp i gang imellem de grønne civilsamfundsgrupper på sociale medier og via digital aktivisme om, hvordan man bedst kan forstå og begrebsliggøre relationen mellem de to konkurrerende, systemiske og globale kriser, covid-19 og klimakrisen (Albris et al. 2020). De grønne civilsamfundsgrupper har forskellige bud på og diskussioner om, hvordan man bedst kan kommunikere klima på en måde, der er i tråd med ens position, legitimitet og stil. De foretrækker forskellige slags kommunikation. Ikke fordi de er grundlæggende uenige i budskaberne; snarere udtrykker flere, der hverken før eller under covid-19 har gjort brug af særligt aktivistiske eller konfronterende strategier i deres arbejde, tilfredshed med, at andre grønne civilsamfundsgrupper gør det. Og de synes altså at bruge diversiteten internt i bevægelsen til at få alle perspektiver repræsenteret og til samtidig selv at positionere sig i forhold til hinanden.

Greenpeace arbejder med en kampagne, de kalder ”Nej til normal” (se billede 3). Andre udvikler en type grafik (se billede 4) på linje med internationale medier såsom *The Economist* og *The Hamilton Spectator*, der gør brug af covid-19-truslens billedsprog til at illustrere klimakrisen som en på sigt endnu større samfundsmæssig trussel (se (Enggaard et al. 2023 for eksempler).

Billede 3. Greenpeaces klimaaktivisme under covid-19-nedlukningen tog udgangspunkt i sloganet 'nej til normal', dvs. en afvisning af at vende tilbage til den hverdag, der fandtes før covid-19. Lignende udsagn deltes af flere aktører, vi har talt med. Kreditering: Greenpeace.

Billede 4. Daværende sundhedsminister, Magnus Heunicke, fremviser en graf over, hvordan covid-19 kan løbe løbsk, hvis der ikke tages forholdsregler herfor.

Endelig vinder sloganet 'grøn genstart' terræn frem for de øvrige bud såsom 'grøn genopretning' eller 'nej til normal' (Isfeldt et al. 2022, 4). Sloganet bliver udviklet simultant af DGUB og Concito som en slags operationalisering af Churchills opfordring om aldrig at lade en krise gå til spilde. Sloganet spredte sig blandt de grønne civilsamfundsorganisationer, og det samles op af politikere og medier. Men ikke alle grønne civilsamfundsgrupper er tilfredse med tonen i den grønne genstart. Nogle finder den for uambitiøs; de vil ikke genstarte det samfund, som ligger forud for covid-19. De ønsker i stedet at skabe et radikalt anderledes samfund på den anden side af pandemien.

At insistere håbefuldt på klimaet

De massive samfundsomlægninger under covid-19 får kort sagt mange grønne civilsamfundsgrupper til at håbe på, at politikerne og befolkningen nu vil have mod og fantasi til også at omlægge samfundet i lyset af klimakrisen. Denne forhåbning bygger de blandt andet på deres analyser af sammenhængene mellem covid-19 og klimakrisen, som vi har præsenteret i denne artikel: at folks følelser og moral i forhold til store samfundsrisici har ændret sig under covid-19 (og klimakrisen er i særdeleshed en krise at være bange for); at covid-19 har vist, at menneskeliv er vigtigere end økonomi (og klimakrisen kommer til at koste langt flere liv); at covid-19 har spredt sig så aggressivt fordi den er en global krise med et systemisk ophav (og klimakrisen er en endnu mere vidtrækkende, systemisk krise, hvis kritiske aspekter i høj grad forstærkes af de samme faktorer som covid-19); at ikke mindst både politikere og borgere har vist sig villige til at foretage radikale omlægninger, når det anses for at være nødvendigt (og den vilje er akut nødvendig i forhold til afbøde klimakrisens hurtigt tiltagende konsekvenser).

Rosanna fra Ungeklumarådet og DGUB beskriver covid-19-reaktionerne som en åbenbaring med karakter af "Yes, we can!". Hvor "mange tidligere har sat spørgsmålstegn ved, om det overhovedet er muligt at lave de ændringer, der nu skal til ...", så er der nu "mange unge [der] synes, det er utroligt, hvor fantastisk mange ting man kan gøre, når alting brænder". Selve krisebevidstheden, kan vi sige, er her en kilde til fornyet håb, fordi den omlagte moral, som krisebevidstheden har tilvejebragt, hvor folk har vist sig villige til at foretage store livsoplægninger og lide afsavn for det fælles bedste, måske også vil kunne overføres til en ny klimaetik.

Andre forklarer deres position som mindre håbefuld, men snarere "bevidst naiv", når de holder på, at radikaliteten i covid-19-reaktionerne kan forplante sig i klimakrisereaktioner. Helene forklarer sig fx således:

Jeg er altid lidt bevidst naiv, så længe man kan være det. Jeg gjorde mig meget umage for at tale et forventningspres op: 'Jamen, selvfølgelig kommer I [politikere] til at gøre det [genstarte grønt]. Alt andet ville jo seriøst være hjernedødt. Det ville jo være så dumt, hvis I ikke udnyttede denne krise, nu hvor I har muligheden'.

At være bevidst naiv bliver her en appel til klimapolitisk handling, trods forudgående skuffelser i rollen som aktivist. Dermed lægger Helenes bevidste naivitet sig i forlængelse af Miyazakis beskrivelse af håb som en metode, der beror på en "reorientering af viden" (2006, 151), og hvor tidligere skuffelser indkapsles for at muliggøre en (fremadrettet forhåbning om en) bedre fremtid. For Helene og de grønne civilsamfundsgrupper i det hele taget er et sådant håb en nødvendig kim i deres klimaarbejde. Fælles for reaktionerne blandt de grønne civilsamfundsgrupper er nemlig det forhold, at håb for politisk handling og for klimaet fremstår som alt andet end og egentlig snarere det modsatte af 'optimisme'. Optimisten tror oprigtigt på, at verden bevæger sig i den rigtige retning, at klimaproblemet er ved at blive løst. Grønne civilsamfundsgrupper ved om nogen, hvor store klimaudfordringerne er, og hvor langt samfundet er fra at adressere dem seriøst. Netop derfor insisterer de på håb som noget, der aktivt må kultiveres, og som ikke må forsvinde på grund af skuffelserne undervejs – herunder under de nye betingelser, som covid-19 skaber.

Her er der altså ikke blot tale om, at håb som metode er en vigtig faktor i de grønne civilsamfundsgruppers måde at reorientere sig videnskabsmæssigt på i verden, sådan som Miyazaki betoner. Der er også tale om en praktisk version af filosofien Isabelle Stengers' (2002) pointe om, at håb består i en insisteren på forskellen eller rummet mellem *sandsynlighed* (for tab, for forværring) og *mulighed* (for forandring, for forbedring). Dette rum er netop asymmetrisk ifølge Stengers, fordi fornemmelsen for sandsynlighed, sansen for 'realiteterne', hele tiden truer med at indsnævre rummet eller helt lukke det ned. Omvendt kræver sansen for muligheder et konstant arbejde og en konstant insisteren på de andre veje end de allerede givne – også i vores case, hvor hele verdens fokus ikke er rettet mod klimakrisen, som de grønne civilsamfundsgruppers arbejde handler om, men mod en anden krise. Selv hvis en 'sort genstart' var det mest sandsynlige udfald af covid-19-håndteringen, kan Stengers hjælpe os til at forstå, hvordan de grønne civilsamfundsgrupper ikke desto mindre var nødsaget til håbefuldt at insistere på, at den i stedet blev grøn.

For de grønne civilsamfundsgrupper, som denne artikel handler om, hverken begynder eller ophører denne type insisteren på 'en anden fremtid' (Krøijer 2020) med covid-19. Men man kan sige, at covid-19-situationen gav mulighed for at pege på en mere konkret version af en sådan fremtid. Det var ikke bare en fremtid, der var genstartet grønt; det var også en fremtid, hvor erfaringerne fra

pandemien med en stat og et samfund, der sætter liv over økonomi, gav retning til en bæredygtig omstilling. Covid-19 viste sig i foråret 2020 at kunne levere en anderledes moral og dermed udvide rummet for alternative muligheder, for nye veje at gå mod en bæredygtig verden.

På bagkant synes moralen under covid-19 imidlertid snarere at have været forårsaget af en midlertidig moralsk rystelse end af et egentligt moralsk sammenbrud som dem, Zigon skriver om. Allerede i juni 2020 udtrykte grønne civilsamfundsgrupper bekymring over regeringens forslag om coronastøtte til flybranchen. Helene fra Greenpeace udtalte fx til *Information*, at dette tiltag ”går lodret imod regeringens egne flotte ord og erklæringer om at genoprette økonomien på en måde, hvor vi bringer samfundet i retning af at bekæmpe klimakrisen frem for at forværre den” (Bahn 2020). Herfra begyndte forhåbningerne til en grøn genstart gradvist at sive ud for de grønne civilsamfundsgrupper.

De samfundsomkalfatringer og personlige afsavn, der opstod med covid-19, viste sig kort sagt – for både grønne civilsamfundsgrupper og andre – at være ganske anderledes end de nye moralske praksisser, der ifølge Zigon er afstedkommet af moralske sammenbrud. I Zigons eksempler er disse moralske praksisser permanente forandringer, fordi de opstår på tidspunkter i historien, hvor samfund gennemgår en uafvendelig, point of no return-forandring. Covid-19 kom pludseligt og forsvandt så igen som global sundhedstrussel, og det var undervejs i det pandemiske krisespor altid givet, at forandringerne var midlertidige, selvom deres varighed og konsekvenser var uvisse undervejs.

Efter genåbningen af samfundet steg CO₂-udledningerne da også på ny (Top-søe-Jensen 2021). Set fra de grønne organisationers perspektiv indfrie pandemien dermed ikke sit potentiale som portal til en ny verden (se Roy 2020), og den blev ikke for den brede befolkning en varig form for fremkaldervæske (Manderson et al. 2021) for verdens beskaffenhed og de sammenvævede systemiske og globale problemstillinger, der leder til fænomener som fx klimakrisen. I oktober 2023 konstaterede aktivister fra DGUB (2023) tværtimod, at ”[v]ores regering har sat den grønne omstilling i stå”.

Konklusion: mellem realiteter og muligheder

I denne artikel har vi undersøgt, hvordan grønne civilsamfundsgrupper har forsøgt at genskabe den klimaopmærksomhed, der i foråret 2020 blev overskygget af covid-19-pandemiens akuthed. På det tidspunkt blev størstedelen af verden lukket ned, netop som klima var kommet øverst på dagsordenen i Danmark. Som vi har vist, ledte sammenfaldet af de to kriser til svære etisk-moralske overvejelser hos de grønne grupper, der på grund af deres viden om og arbejde med klimakrisen

allerede var vant til at leve med en nærværende krisebevidsthed. Af både hensynsfulde og taktiske årsager så de sig nødsaget til at redefinere deres arbejde i henhold til de nye arbejdsbetingelser og den nye moral, som covid-19 indstiftede.

Vi har samtidig vist, at covid-19 i løbet af foråret 2020 ansporede de grønne aktører til en type håbefuld insisteren, der konkret kom til udtryk i kampagner for en såkaldt grøn genstart af samfundsøkonomien efter pandemien. I den moralske rystelse, som pandemiens tidlige fase indvarslede, reorienterede de grønne civilsamfundsgrupper deres arbejde ved, hvad vi forstår ud fra en miyazakisk udlægning af håb som metode, at insistere på muligheden for en anderledes fremtid, der indkapsler og dermed går videre fra fortidens skuffelser. På spil kom en type af håb, der med Stengers' ord insisterede på muligheden for "en bedre verden" trods en lurende bevidsthed om sandsynligheden for, at den måske ikke ville indtræffe.

Disse bange anelser blandt de grønne civilsamfundsgrupper skulle hurtigt vise sig at blive indfriet i mødet med de klimapolitiske realiteter. På trods af de grønne civilsamfundsgruppers tøven, håb og insisteren i forhold til klimakrisen vendte hverdagen i Danmark på den anden side af covid-19 tilbage til nogenlunde den normal, der lå forud herfor. I de grønne civilsamfundsgruppers øjne blev pandemien ikke afløst af en grøn genstart – endsige en fantasifuld bæredygtig omkalfatring – af samfundet (DGUB 2023).

Den nye moral, hvor både borgere og politikere var villige til radikale samfundsomlægninger, viste sig dermed kun at gælde pandemien, og momentum for et klimatilpasset moralsk sammenbrud og et mere bæredygtigt samfund var snart afblæst. Allerede fra sommeren 2020 tog regeringen i de grønne aktørers optik i høj grad kortsigtede beslutninger og forsøgte at vende tilbage til normalen fra før covid-19 uden at skele til, at denne normal havde afstedkommet både pandemien og klimaforandringerne (Bahn 2020). På trods af de grønne civilsamfundsgruppers pres blev hjælpepakkerne til at genåbne samfundet efter deres opfattelse heller ikke særlig grønne, og de blev sjældent eller aldrig gjort betinget af miljømæssige eller klimatiske forbedringer.

Set fra vores forskningsperspektiv kan det overvejes, om den radikalt anderledes moral under covid-19 kun var mulig netop på grund af pandemiens midlertidighed, og fordi den anderledes moral i denne tid var nødvendig for at vende tilbage til normalen på den anden side. Over for covid-19's pludselige indtræffen og midlertidighed har klimakrisen en gradvis udvikling og i det store hele permanente konsekvenser. For hvert år bliver lokale klimakatastrofer mere talrige og omfattende, og med Zigon (2007) in mente er det nærliggende at tænke sig, at klimaforandringernes konsekvenser på et tidspunkt vil nå en kritisk masse, som vil lede til en slags globalt moralsk sammenbrud. Et brud, hvorefter politikere og bor-

gere vil handle anderledes, så vi i fællesskab afbøder nogle af de enorme skader, vi allerede har forvoldt på kloden og hinanden. Det kan man i hvert fald håbe på.

Covid-19-nedlukningen står her tilbage som prisme for forestillinger om fremtider, som ikke før var anskuelige. Og krisen repræsenterer dermed en mulig model for samfundets indretning, som en fremtid eventuelt kan formes efter – også moralsk og etisk (se Albris 2023). I rent klimamæssig forstand og i lyset af vores egen undersøgelse er det imidlertid fristende at konkludere, at covid-19 var en slags ikke-begivenhed; at der i et lidt længere perspektiv var tale om et lille knæk i CO₂-kurver, der nu fortsætter ufortrødent opad igen; at den moralske klimarystelse og håbet om nybrud er glemt; at dette mønster i øvrigt mimer den måde, hvorpå stadig hyppigere klimarelaterede katastrofer, i alt fra storme, orkaner, oversvømmelser og tørke, hurtigt bliver bagtæppe for en ny normalerfaring.

I vores optik vil en sådan konklusion imidlertid være hvis ikke forkert, så dog ufuldstændig. Den overser netop det etnografiske perspektiv på de grønne civilsamfundsgrupper insisterer, deres særegne form for håbefuldhed og deres erfaring med covid-19 som en forspildt moralsk mulighed, som vi har præsenteret i artiklen. Denne erfaring, mener vi, rummer også et fremadrettet potentiale – en type negativ læring, som andre kan tage videre, hver gang katastrofen rammer.

Billede 5. En gruppe af grønne civilsamfundsgrupper kaster en projektion op på Christiansborg. Den har til formål at vinde fokus tilbage fra covid-19 til klimaet.

Noter

Tak til de deltagende fra de grønne civilsamfundsgrupper for at inspirere os og engagere sig i forskningsprojektet, som denne artikel er vokset ud af. Tak til vores SODAS-kollegaer, der enten har deltaget i eller været sparringspartnere på forskningsprojektet, for medtænkninger og modspil undervejs. Tak til artiklens to anonyme fagfællebedømmere for kyndige læsninger af denne artikel. Og endelig tak til Velux, SODAS og DISTRACT for økonomisk støtte til forskningsprojekt og artikel.

1. Klimabevægelsen kan både referere til den samlede grønne bevægelse i Danmark og til den specifikke folkelige bevægelse, der underskriver sig som sådan. I dette tilfælde refereres der til sidstnævnte.
2. Projektet var finansieret af en straksbevilling fra Velux-fondens pulje for covid-19-samfundsvidenskabelige dataindsamlingsprojekter og en medfinansiering af Københavns Universitets Copenhagen Center for Social Data Science (SODAS) samt af det SODAS-baserede forskningsprojekt DISTRACT.
3. Den grønne dagsorden er til en vis grad båret af uformelle fællesskaber, der samles om specifikke sager, og fællesskaberne har varierende levetid. Vi fulgte etablerede, civile, ikke-statslige og ikke-kommercielle organisationer/grupper, som mindst én gang havde været en del af officielle klimapolitiske høringsprocesser, eller som blev identificeret induktivt undervejs i vores kvalitative arbejde. Ikke alle inkluderede aktører har klima som deres altdominerende omdrejningspunkt. Vi inkluderede også tænketanke i vores kortlægning, men vi udelod erhvervs- og interesseorganisationer, forskningsorganisationer og formelle, politiske organer (såsom styrelser og kommuner). De studerede aktører var: 92-gruppen, Ansvarlig fremtid, Bedsteforældrenes klimaaktion, CARE Danmark, Concito, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Energi – i dag Green Power Denmark, Den grønne ungdomsbevægelse, Extinction Rebellion Danmark, Folkets klimamarch, Fridays for Future, Greenpeace Danmark, Grøn Forskel, Holdbart, Klima Aktion Danmark, Klima- og Omstillingsrådet, Klimaforældrene, Klimabevægelsen, Klimarådet, Mellemfolkeligt Samvirke, NOAH, Omstilling Nu!, Operation Klimahandling, Rådet for Grøn Omstilling, SYNERGI, Teachers for Future, Tænk tanken Frej, Ungeklimarådet, VedvarendeEnergi, Verdens Skove og Verdensnaturfonden WWF. Vi refererer samlet til aktørerne som ”grønne civilsamfundsgrupper”.
4. Der er tidligere udkommet en blog (Albris et al. 2020) og to artikler (Isfeldt et al. 2022; Enggaard et al. 2023) på baggrund af projektets fund. Her er projektets fulde datamateriale anvendt. I nærværende artikel genanalyserer vi ikke fundene fra den kvantitative del af studiet, men disse fund har substantielt informeret de interviews, artiklen her bygger på.
5. Storbritanniens tidligere premierminister, Winston Churchill, er bredt krediteret for citatet, som han skal have udtalt i 1940’erne i forbindelse med en mulig etablering af et fredsgaranterende FN. Churchill har dog snarere populariseret end opfundet mundheldet, som allerede havde nogle år på bagen i 1940’erne (Phillips 2021). Når vi alligevel refererer til Churchill i forbindelse med citatet, er det for at følge måden, hvorpå det har været brugt af vores interviewpersoner.

Litteratur

Albris, Kristoffer. 2023. ”’Our Society Works’: Disaster Solidarity and Models of Social Life in the Elbe River Valley”. *Ethnos* 90(3):498-515. <https://doi.org/10.1080/00141844.2023.2274294>.

Albris, Kristoffer, Anders Blok, Hjalmar Alexander Bang Carlsen, Thyge Ryom Enggard, Emilie Munch Gregersen, Majsa Stine Grosen et al. 2020. ”Digital klimaaktivisme i en coronakrisetid”. *GitHub.io* (blog). <https://coronakrisen.github.io/post6>.

Andersen, Johannes og Kasper Møller Hansen. 2021. "Klimavalget". I *Klimavalget: Folketingsvalget 2019*, redigeret af Kasper Møller Hansen og Rune Stubager, 205-29. Djøf Forlag.

Bahn, Martin. 2020. "Partier og fagfolk: Hvad blev der af den grønne genopretning?". *Information*, 26.06.2020. Tilgået 10.11.2025. <https://www.information.dk/indland/2020/06/partier-fagfolk-groenne-genopretning>.

Bendtsen, Bendt. 2020. "Debat: Lad grønne hænder gribe den økonomisk genopretning". *Børsen*, 24.03.2020. Tilgået 10.11.2025. <http://borsen.dk/nyheder/opinion/gor-okonomisk-genopretning-gron>.

Bille, Mikkel og Mikkel Thelle. 2020. "Byen, smitten og den delelige krop". *Jordens Folk* 55(2):7-15. <https://tidsskrift.dk/jf/article/view/127061>.

Blok, Anders, Hjalmar Bang Carlsen, Tobias Jørgensen, Mette M. Madsen, Snorre Ralund og Morten Axel Pedersen. 2017. "Stitching Together the Heterogenous Party: A Complementary Social Data Science Experiment". *Big Data & Society* 4(2):1-15. <https://doi.org/10.1177/2053951717736337>.

Den Grønne Ungdomsbevægelse (DGUB). 2023. "Regeringens grønne kollaps er utilgiveligt". Pressemeddelelse, 3.10.2023. <https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/13730101/den-gronne-ungdomsbevaegelse-regering-gronne-kollaps-er-utilgiveligt?publisherId=13561235&lang=da>.

Enggaard, Thyge Ryom, Annika Isfeldt, Anna Helene Kvist Møller, Hjalmar Bang Carlsen, Kristoffer Albris og Anders Blok. 2023. "Inter-risk Framing Contests: The Politics of Issue Attention among Scandinavian Climate NGOs during the Coronavirus Pandemic". *Sociology* 57(6):1467-90. <https://doi.org/10.1177/00380385221150379>.

Gregersen, Emilie Munch, Sofie Læbo Astrupgaard, Malene Hornstrup Jespersen, Tobias Gårdhus og Kristoffer Albris. 2023. "Digital Dependence: Online Fatigue and Coping Strategies During the COVID-19 Lockdown". *Media, Culture & Society* 45(5):967-84. <https://doi.org/10.1177/01634437231154781>.

Hagel, Helene. 2020. "Coronakrisen viser os, hvordan et samfund bør svare på klimakrisen". <https://www.greenpeace.org/denmark/nyhed/klimaforandringer/coronakrisen-viser-os-hvordan-et-samfund-boer-svare-paa-klimakrisen/>.

Halkier, Bente. 2020. "Virus og hverdagsliv". I *Det epidemiske samfund*, redigeret af Ole B. Jensen og Nikolaj Schultz, 163-75. Hans Reitzels Forlag.

Hochschild, Arlie R. 1979. "Emotion Work, Feeling Rules, and Social-Structure". *American Journal of Sociology* 85(3):551-75. <https://doi.org/10.1086/227049>.

Isfeldt, Annika, Thyge Ryom Enggaard, Anders Blok og Morten Axel Pedersen. 2022. "Grøn genstart: A Quali-quantitative Micro-history of a Political Idea in Real-time". *Big Data & Society* 9(1):1-15. <https://doi.org/10.1177/205395172111070300>.

Klimarådet. 2020. "Kendte veje og nye spor til 70 procents reduktion: Retning og tiltag for de næste ti års klimaindsats i Danmark". https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/70_pct_analyse.pdf.

Kozinets, Robert V. 2015. *Netnography: Redefined*. Sage.

Krøijer, Stine. 2020. *Figurations of the Future: Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe*. Berghahn Books.

Manderson, Lenore, Nancy J. Burke og Ayo Wahlberg, red. 2021. *Viral Loads: Anthropologies of Urgency in the Time of COVID-19*. UCL Press.

Markham, Annette N. 2018. "Ethnography in the Digital Internet Era: From Fields to Flows, Descriptions to Interventions". I *The Sage Handbook of Qualitative Research*, redigeret af Norman K. Denzin og Yvonna S. Lincoln, 1129-62. Sage.

Miyazaki, Hirokazu. 2006. "Economy of Dreams: Hope in Global Capitalism and Its Critiques". *Cultural Anthropology* 21(2):147-72. <https://doi.org/10.1525/can.2006.21.2.147>.

Møllgaard, Peter. 2019. "Indlæg: Sådan bliver klimaloven bindende". *Klimarådet*, 5.11.19. <https://klimaraadet.dk/da/nyheder/indlaeg-saadan-bliver-klimaloven-bindende>.

Phillips, Stephen. 2021. "'Never Let a Good Crisis go to Waste' – The 2020 Business Information Review Survey: Part I". *Business Information Review* 38(1):8-14. <https://doi.org/10.1177/0266382121991997>.

Pink, Sarah, Heather Horst, John Postill, Larissa Hjorth, Tania Lewis og Jo Tacchi. 2015. *Digital Ethnography: Principles and Practice*. Sage.

Roy, Arundhati. 2020. "The Pandemic is a Portal". *Financial Times*, 3.04.2020. <https://www.ft.com/content/10d8f5e8-74eb-11ea-95fe-fcd274e920ca>.

SSI (Statens Serum Institut). 2022. *Tidslinje for covid-19*. <https://www.ssi.dk/-/media/arkiv/subsites/covid19/presse/tidslinje-over-covid-19/covid-19-tidslinje-for-2020-2022-lang-version--version-1---april-2022.pdf>.

Stengers, Isabelle. 2002. "Beyond Conservation: The Risk of Peace". I *Process and Difference: Between Cosmological and Poststructuralist Postmodernisms*, redigeret af Catherine Keller og Anne Dannel, 235-55. State University of New York Press.

Thomsen, Malthe Rye. 2020. "I covid-19-karantæne på Egmont Kollegiet: Indblik i et udfordret kærlighedsliv og en forhandlet moralitet". *Jordens Folk* 55(2):19-29. <https://tidsskrift.dk/jf/article/view/127064>.

Topsøe-Jensen, Johanne Wainø. 2021. "CO2-udledning stiger kraftigt efter historisk fald under Covid-19". *Ingeniøren*. 3.03.2021. <https://ing.dk/artikel/co2-udledning-stiger-kraftigt-efter-historisk-fald-under-covid-19>.

Zigon, Jarrett. 2007. "Moral Breakdown and the Ethical Demand: A Theoretical Framework for an Anthropology of Moralities". *Anthropological Theory* 7(2):131-50. <https://doi.org/10.1177/1463499607077295>.

Øyen, Morten. 2020. "Klimadagsordenen blev slået omkuld af corona. Kan den få momentum igen?" *Altinget*, 15.06.2020. <https://www.altinget.dk/energi/artikel/klimadagsordenen-blev-slaet-omkuld-af-corona-kan-den-faa-momentum-igen>.